Teodora GHIVIRIGĂ, Universitatea „Al. I Cuza" din Iaşi

TERMINOGRAFIE ŞI LEXICOGRAFIE – CÂTEVA DICŢIONARE DE TERMENI ECONOMICI

În literatura de specialitate publicată în România se pot distinge trei categorii de studii de terminologie: studii orientate de abordarea strict lingvistică (lexicologică), studii orientate de abordarea domenială şi studii terminologice propriu-zise. Cel mai însemnat grup de studii propune o abordare a terminologiilor din perspectivă lingvistică. Câteva, puţine la număr, se concentrează asupra unei secţiuni temporale specifice – având în vedere că terminologia aplicativă este interesată numai de nivelul sincronic, excluzând în mod programatic orice informaţie diacronică (Cabré, 1997:8); de altfel, acest tip de cercetare de orientare etimologică lipseşte (după cunoştinţele mele) din literatura anglo-saxonă, iar în literatura de limbă franceză, în ciuda unor lucrări ca cea a lui Louis Guilbert (1965) – ce reprezintă un model metodologic în abordarea studiului etapei iniţiale a unei terminologii, ca şi a îmbinării elementului conceptual cu cel formal, nu pare să fi stimulat interesul sau să fi creat emulaţie. Toate aceste lucrări sunt legate prea puţin de terminologia propriu-zisă, putând fi mai degrabă încadrate între studiile de istoria limbii.

Aceeaşi bipolaritate se regăseşte în colecţiile de termeni de tip lexicografic / teminografic. Într-o evaluare a dicţionarelor specializate apărute începând cu 1990 în România, este evidentă orientarea lexicografică a multor dicţionare. Lăsând la o parte acele dicţionare monolingve care sunt opere de traducere a unor dicţionare din alte limbi, ce nu reflectă situaţia de fapt din limbă română şi care sunt invalidate din punct de vedere metodologic de faptul că nu abordează materialul terminologic prin perspectivă onomasiologică, rămân dicţionarele bilingve compilate de lingvişti (fără aportul specialiştilor în domeniu), care fac dovada unei inconsecvenţe metodologice sub două aspecte:

a. al selecţiei materialului şi
b. al definiţiei.

Această inconsecvenţă se manifestă de altfel de la primul contact al utilizatorului cu dicţionarele prin aceea că puţine dintre ele conţin specificări introductive clare referitoare la criterii, surse, chiar număr de articole / cuvinte definite, dar şi la tipul de utilizator căruia i se adresează (specialişti, publicul general).

Evaluând câteva dintre dicţionarele mono-, dar şi bilingve care conţin şi informaţie de specialitate (care poartă în titulatura lor denumirea de dicţionare explicative, de exemplu Neagu & Şarpe, 1999), se poate vedea în ce măsură selecţia termenilor corespunde acestor criterii în acord cu practica dicţionarelor „speciale". Un dicţionar monolingv (Gâju, 2005) conţine doar la litera A optsprezece verbe (*abandona, abjura, abrevia, abroga, absenta, absolvi, accede, accelera, achita, achiziţiona, acredita, adapta, administra, admite, amortiza, anexa, anticipa, argumenta*), dintre care cele mai multe nu sunt specifice domeniului; mai mult chiar, acest fapt este indicat de siglele diastratice utilizate: *a adapta* 2. (Biol.) a se transforma prin adaptare. Nici substantivele cu statut de cuvânt-titlu nu au toate relevanţă pentru domeniul anunţat: *absolutism, aculturaţie, analogie, avertisment*, siglarea sau indicarea frazeologiei îndepărtându-le de un semantism specific (economic) – de exemplu, pentru *autonomie* este indicată expresia „autonomie de zbor" (sic!). Un dicţionar specializat bilingv (Bantaş, Năstăsescu, 1999) manifestă aceeaşi lipsă de claritate a criteriilor de selecţie când, în traducerea cuvântului-titlu „ac", alături de sensul posibil legat de materiale de birotică („ac cu gămălie") – şi aceasta doar îndepărat legat de economie – apar traduceri ca *zool*. „(~*de porc spinos*) quill; *entom*. (~*de albine*) sting" şi expresii idiomatice ca „a scăpa ca prin urechile acului", fără vreo legătură cu ştiinţa economică.

În aceeaşi lucare, un cuvânt-titlu precum *cafea* poate fi privit ca termen în măsura în care relaţia sa cu domeniul este explicit prezentată la nivel definiţional. Din punct de vedere terminologic, datorită preeminenţei conceptului asupra termenului, validarea calităţii de

BDD-A3351 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:14 UTC)

termen a unui semn depinde de criterii interne (sau lingvistice, legate de integrarea sa în sintagmatica şi pradigmatica limbii, de recurenţă şi frecvenţă) şi de criterii externe (sau extralingvistice şi anume de pertinenţa desemnatului, altfel spus de existenţa unui concept – relativ stabil – care să fie „veritabil": Depecker vorbeşte de „l'existence d'un véritable concept", 2002:66 şi de „la pertinence du concept", 2002:67). Conceptul însă nu poate trece în practica comună decât dacă este descris de o definiţie lingvistică – de aceea operaţiunea de definire este importantă, fiind rezultatul unui proces logic ce permite precizarea unui concept şi diferenţierea lui faţă de alte concepte învecinate (Pavel & Rucăreanu, 2001:41).

Dincolo de definiţia standard (ISO 1087:1990) a conceptului ca

> „unitate a gândirii constituită prin abstractizare pe baza proprietăţilor / caracteristicilor comune unui set de obiecte", ea este văzută ca „un microsistem format din enunţarea caracteristicilor conceptului şi a relaţiilor dintre ele ... fiecare caracteristică fiind ea însăşi un concept" (Depecker, 2002:68).

Prin natura corelaţiilor necesare stabilite între conceptele domeniului, ea creează clasificări, ierarhii, structuri („Definitions create classifications, hierarchies, structures") (de Bessé, 1997:66). Rolul definiţiei este tocmai cel de a indica poziţia conceptului definit în sistem, de a-l delimita şi diferenţia de celelalte prin intermediul caracteristicilor ce îi sunt specifice. (COTSOWES, 1990:5-6). În plus, referirea la respectivul sistem, altfel spus, la domeniu, este obligatorie, întrucât toate conceptele aceluiaşi sistem trebuie definite în acord cu aceleaşi criterii (care vor orienta procesul definirii) (ibid.)

Din aceste afirmaţii pot fi deduse câteva jaloane a căror ignorare poate duce la invalidarea unei definiţii terminografice, posibil şi a termenului definit. Revenind la exemplu de mai sus, *cafea* ar putea funcţiona ca termen dacă ar fi asociat prin diverse instrumente (siglare, selecţia elementelor definiţionale) domeniului economic, subdomeniul *bursă* (de mărfuri), cu sensul restrâns de „seminţe ale arborelui de cafea" ca marfă alimentară, pentru a se distinge astfel de semnul aparţinând limbii comune, cu două sensuri (1. sămînţa arborelui de cafea; 2. băutură preparată din cafea.) (DEX, 1975) dintre care ultimul fără legătură cu domeniul economic în sens restrâns sau chiar lărgit. Conform imperativelor definiţionale formulate anterior, el ar putea fi acceptat ca termen dacă în aceeaşi lucrare ar putea fi pus în legătură cu alţii care să fie asociaţi unui concept hiperordonat (marfă [alimentară] ce face obiectul tranzacţiilor bursiere de un anume tip, materie primă [agricolă], în engleză *commodity*) şi / sau cohiponimi – ceai, orez, zahăr etc.). Prezenţa sa în paralel cu absenţa acestora indică o neregularitate, o asimetrie incompatibilă cu caracterul sistematic al unui câmp terminologic şi, în final, o inconsecvenţă în selecţia cuvintelor-titlu. Această inconsecvenţă se manifestă de altfel în întreg corpul dicţionarului: pot fi furnizate şi alte exemple similare.

Există şi un alt motiv pentru care specificarea domeniului este imperativă: un acelaşi obiect, caracterizat de un număr de proprietăţi, poate fi descris în manieră variabilă în funcţie de domeniul în care – sau pentru care – este definit, ţinând seama de faptul că *...les objectifs [de la définition] varient selons les disciplines dont on définit les concepts.*(Setti, 2000:100). Dată fiind natura stabilă a obiectului (pe care se bazează posibilitatea cunoaşterii ştiinţifice), această variabilitate provine din selecţia care se operează în definiţie la nivelul proprietăţilor: astfel, definiţia pentru *apă* destinată domeniului *chimie* va reţine trăsăturile „moleculă ce combină doi atomi de hidrogen cu unul de oxigen", iar cea destinată domeniului *fizică* va cuprinde trăsăturile „lichid cu temperatura de îngheţare la 0°C şi temperatura de fierbere la 100°C la presiunea de 1 atmosferă", definiţie ce trimite la un alt set de proprietăţi ale aceluiaşi obiect (după COTSOWES, 1999:6). Revenind la exemplul utilizat anterior, denumirea latină a arborelui de *cafea* nu reprezintă o caracteristică relevantă conceptulului din punct de vedere economic, dar faptul că reprezintă o materie primă agricolă tranzacţionată pe o piaţă bursieră (de materii prime / *commodities*) în valoare de aprox. 10 miliarde de dolari pe an, da.

BDD-A3351 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:14 UTC)

Definiția (terminografică) este în mod necesar limitată – ea nu poate şi nici nu trebuie să fie o descriere completă a obiectului:

> *Terminographic definition does not have to be exhaustive, but it must reflect the knowledge and satisfy the needs of the user.* (Bessé, 1997:71).

Limitarea definiției în vederea operativității sale se realizează prin selecția caracteristicilor incluse, proces care este – acolo unde ea e compatibilă cu natura obiectului – orientat cultural şi / sau ideologic:

> *Terminological definitions reflect the culture of the community for which they were written. They are very closely linked to the development of scientific knowledge, ideological structures and the archeologies of knowledge....*) (Bessé, 1997:68)

de unde şi premisa definițiilor alternative sau paralele (Bidu-Vrănceanu, 2000), acceptabile în tipuri diferite de dicționare. Această orientare (*direction du concept*, la Depecker, 2000:86) se bazează pe

> *la pluridimensionnalite du concept en fonction del'angle de vue retenu dans le travail terminologique ...On ne peut traiter d'un concept sans indiquer la direction sous laquelle on le considere.* (Bessé, 1997:67)

Orientarea ideologică este manifestă în selecția caracteristicilor unui concept ca *şomaj*, cu atât mai mult cu cât el nu poate fi formalizat în aceeaşi măsură ca alte concepte economice: definirea sa ca „disfuncție" (Gogoneață & al, 2000:130), ca „o stare negativă" de „dezechilibru" („o stare negativă de economiei de dezechilibru între cererea şi oferta de forță de muncă") (*Dicționar de economie*, 1996:202-203) sau ca un „fenomen economic cauzat de crizele sau recesiunile economice" (Gâju, 2005, s.v. *şomaj*) indică atât modul în care este conceptualizat (ca stare sau fenomen negativ), cât şi poziția / orientarea autorului ca reprezentant al unei doctrine economice (critică / de respingere sau, respectiv, neutră). Acest exemplu poate da şi o măsură a dificultății de a identifica conceptul ierarhic imediat superior pentru unele concepte economice; în plus, clarifică şi afirmația anterioară referitoare la măsura în care operarea selecției este (sau nu) compatibilă cu natura obiectului: o asemenea variabilitate definițională nu ar putea avea loc în cazul unui obiect matematic, de exemplu.

Toate aceste considerații subliniază abordarea diferită a semnului lingvistic în documentul lexicografic şi în documentul terminografic şi indică faptul că „Studiul semnului [termenului] depăşeşte limitele unei lexicologii adaptate la nevoile terminologiei" (Toma, 2006: nota 14). Dacă terminologia se defineşte ca *one of the functional subsystems determined by subject specialization* (Bessé, 1997:66), devine şi mai clar că semnele acestui subset necesită o abordare care să integreze de o manieră oarecare criteriul principal care îl distinge de celelalte subseturi – domeniul. Eterogenitatea ca trăsătură definitorie a sistemului limbii nu se limitează doar la diferitele nivele la care acesta poate fi descris, ci şi la diferitele perspective / modalități din care poate fi abordat. Din prisma limbii, semnul specializat este cel mai adesea privit din perspectiva lexicologică, aşa cum o arată (şi prin titulatura lor) numeroasele studii de acest gen din literatura românească de specialitate care se concentrează asupra înregistrării neologismelor sau a mijloacelor de formare a termenilor, care uneori sunt considerați şi sub aspect semantic, aceasta fiind în principal orientarea şcolii de terminologie lexicală de la Universitatea din Bucureşti. A. Bidu Vrănceanu (1993), de exemplu, face un comentariu critic la adresa „lexicologiei specializate" (termenul mai vechi pentru terminografie), apreciind că rezultatele sale „sunt nesatisfăcătoare" datorită faptului că

> „se limitează la o abordare paradigmatică, reprezentând simple **corpusuri de termeni**, ceea ce le face cataloage inerte, în care **termenul** e decontextualizat. Lipsa informației lexico-sintactice (alături de maniera de definire) face ca aceste dicționare să fie imperfecte şi, în general, ineficiente pentru nespecialişti. Deşi din perspectiva lingvistului, aceste remarci sunt justificate, ele indică o dată în plus posibilitatea – şi necesitatea – varierii perspectivei în abordarea acestor

BDD-A3351 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:14 UTC)

subseturi. Revenind la afirmația lui Sager & al (1980), trebuie reafirmat că natura specială a termenului ține de „măsură mai degrabă decât de esență"

prin faptul că în limbajele speciale anumite trăsături ale limbii se manifestă în grad mai înalt sau mai scăzut. Astfel, caracteristica terminologiilor de a fi constituite în principal din nume (a căror referință este de natură obiectuală şi al căror context este însuşi domeniul) dă seama de posibilitatea (parțială) a „decontextualizării termenului", iar fixarea identității utilizatorului ca specialist face ca informația lexico-sintactică să fie puțin relevantă sau, în orice caz, **mai** puțin relevantă pentru acesta decât cea cu caracter conceptual; acest tip de informație interesează cu precădere pe lingvist, care accesează în mod accidental şi nespecific informația specializată din alt domeniu. În plus, semantica lexicală practicată în acest tip de studii nu răspunde sarcinii descrierii termenului, căci ...*le terme n'est pas l'expression du signifié mais du concept* (Setti, 2000:161), iar relațiile stabilite între termeni reflectă tipurile de relații caracteristice conceptelor, şi nu cuvintelor (sau doar parțial acestora). Putem face aici referire la poziția diferită propusă de Lerat: el vorbeşte (1995:24) de necesitatea unei abordări extinse dincolo de cea strict lingvistic-lexicologică: până în prezent – spune el – se poate vorbi despre o prăpastie între abordarea lingvistică („prin gramatică" şi mai exact abordarea lexicologică) şi cea prin prisma cunoaşterii (ştiințifice) – ceea ce reprezintă punctul slab (*ventre mou*) al acestei abordări. Se poate spune, deci, că abordarea strict lexicologică pierde prin neincluderea elementului domenial (lingviştii sunt interesați doar de codul utilizat (pentru comunicarea informației, nu de informația însăşi). Considerăm aşadar necesară o reformare a construirii documentelor terminografice de acest tip.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Bidu-Vranceanu, Angela (coord.) (2000). *Lexic comun, lexic specializat.* la http://ebooks.unibuc.ro/filologie/vranceanu/htm. accesat la 1.09.2008

Cabré, Maria Teresa (1997). *Terminology today*, în Harold Sommers (ed.), *Terminology, LSP and Translation. Studies in Language Engineering*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

*** COTSOWES (1990). *Recommendations for Terminology Work By Conference of Translation services of West European States Working Party on Terminology and Documentation*. Published by Swiss Federal Chancellery.

de Bessé, Bruno (1997). *Terminological definitions*, în *A Handbook of Terminology Management.* (compiled by Sue Ellen Wright and Gerhard Budin) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, vol.1, p. 63-74.

Depecker, Loïs (2002). *Entre Signe et Concept: Elements de Terminologie Generale*. Paris : Presses Sorbonne Nouvelle.

Guilbert, Louis (1965). *La formation du vocabulaire de l'aviation*. Paris: Librairie Larousse.

Lerat, Pierre (1995). *Les langues spécialisées*. Paris: Presses Universitaires de France.

Pavel, Eugeniu, Costin Rucăreanu (2001). *Introducere în terminologie. Noțiuni fundamentale.* Bucureşti: Editura Academiei Române, Editura Agir.

Sager & al. (1980). *English Special Languages: Principles and Practice in Science and Technology.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Setti, Skora (2000). *La rélation concept-objet autour des définitions des termes.* Wien :TermNet.

Dicționare

Academia de Studii Economice din Moldova (1996). *Dicționar de economie*, Chişinău: Editura enciclopedică „Gheorghe Asachi".

Gâju, Georgiana Nicoleta (2005). *Dicționar de termeni economici*. Slatina: Editura Fundației Universitatea pentru toți.

Bantaş, Andrei, Violeta Năstăsescu (1999). *Dicționar economic român-englez.* Bucureşti: Editura Niculescu.

Gogoneață, Constantin & al. (2000). *Economie. Manual pentru clasa a X-a*. Bucureşti: Humanitas.

ABSTRACT

Starting from theoretical and methodological premises related to selecting and presenting terms and defining them, the present paper offers a brief analysis of several specialized mono- and bilingual dictionaries of terms from the domain business and/or economics. The problems identified concern the methodology, which is that of lexicography used instead of the appropriate terminographic one: criteria used for the selection of entries (in many cases not relevant for the domain), the selection of features selected for defining the terms. A reform of specialized lexicography is necessary.

BDD-A3351 © 2009 Editura Europlus

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:14 UTC)